

אדירי תערה

תולדות חיבורם של גדולי ישראל גאוני וגדולי תורה שלא התפרסמו ספריהם

ספר מי מנוחות

תולדות חיי המחבר והספר

הספר החשוב "מי מנוחות" חיבר הגה"צ רבי אליעזר ליפמאן נייזאץ זצ"ל אב"ד מאנגדארף. רבי ליפמאן היה תלמיד מובהק וחביב למרן החת"ס זי"ע, וכשעודנו באבו בבית מדרשו של החת"ס יצא לו שם בגבורים כאחד הבחורים המפולגים, מאלפות הוא התיאור הנשגב בו מעטרהו מרן הכת"ס זצוק"ל כ"האחד המיוחד מתלמידי אא"מו מאור הגולה בעל חת"ס זי"ע². רבי ליפמאן

נתפרסם כ"גאון גדול צדיק ועניו³ למדן חריף ומפלפל "עמקן גדול ליריד לעומק ההלכה" גם היה ידוע ליודעיו ומכיריו ל"חכם גדול אמיתי וישר דרך" כשרב כוחו לברר ולחקור דברי חכמה בעין חז"ל, וגם מליץ אומן נפלא כש"נהג את עטו עט סופר מהיר משיח בשמן המליצה"⁴. שימש בכמה קהילות חשיבות⁵ בנייהם העיר מאנגדארף שבה עלה לשמש בשנת תקצ"ד, זכה אז לברכת רבו הגדול בכתב שכתב "הרים ה' את כסאו מעותד לישב בק"ק מג"ד יע"א יהא רעוא דתירום רישיה ועוד ישגה אחריתו טוב מראשיתו". רבינו עוז הרבנות במייט שנותיו מחמת היסורים הרבים אשר סבל, ושקד על התורה בהצנע בעיר סערדהעל.

על אף גדלותו הרמה כאחד מגדולי ישראל ממש, לא נתפרסם כראוי מחמת ענותו המופלגת, וכמוש"כ בכאב ידיד נעוריו הג' החכם רבי חיים יוסף פאלאק זצ"ל, "אבל בעבור שלפי רבות חכמתו כן גדלה ורבתה גם ענותו ושפלות רוחו, אשר מלידה ומבטן היה נחבא אל הכלים ויושב בסתר המדרגה, ועי"ז לא נודעה גם מעלתו ויקרתו על פני חוצות ובשער בת רבים כראוי לו וכו' וכבר בשנת תרי"ט לפני מלאות לו שבעים שנה אשר לרוב בני אדם חצצו מיד היוצר, לקחו אלוקים ואיננו לדאבון נפש כל יודעיו ומכיריו אשר ספדו עליו כמספד על היחיד".

גם בנו של רבנו, הגה"צ רבי ישעיה נייזאץ זצ"ל כותב באותו סגנון, ואחר שהתנצל על שלא עלה בכוהו לכתוב תולדות אביו, כתב ברגש רב קצת מגדלותו "חכמים ונבונים ספרו לי את אשר מכירי ויודעי ערכו הגידו לי כי הוא היה אחד מני אלף אחד מן היקרים בעם אשר בכל דור ודור רק מעט מהם יילדו על הארץ כי היה איש שלם בכל מדות יקרות וגדול השכל ורב תבונות גדול התורה והחכמה ומציאות איש כזה יקר מאוד" וכו', ועל התמדתו בתורה ובכתובת חידושי תורה מתוך יסורים רבים ורדיפות שסבל כתב "והיה דבר נפלא לראות איש רך המזג מאוד אשר זה מחצית שנותיו לחמו ונחתו בו חצי הזמן, ושמוהו למטרה, בכל זאת לא שקטה המית רוחו לעשות חיל באורייתא, ורוחו עשה פלאים בדת ודין וכו' יום ולילה לא שבתה קולמתו, יום יום חקק בספר מליו וכתבם למשמרת וכו' מתוך

סערת הדאגת והמית היסורין אשר כתרוננו, הרים את רוחו לכתוב כמה חבורים נפלאים נעימים ומסודרים, ישתומם עליהם כל רואם. צר לנו אשר לא נפל חבלו בנעימים כי אז היה מאיר מאד לבני דורו באור תורתו וחכמתו".

רבי ליפמאן היה כתבן פורה וכתב חידושי תורה מסודר על כל חלקי התורה, על אף שלא זכה להוציא לאור חיבוריו בחיים חיותו, לאחר פטירתו הדפיס בנו הג' רבי ישעיה הנ"ל כמה מחיבוריו, ה"ה "בציר אליעזר" ספר חקירות ודרישות בשיטת הש"ס, ספר "באר אליעזר" רשימותיו שציין על גליוני דפי ספריו, וספר "משבצות הפנינים" ספר מליצה ומוסר. הספר דינן ספר מי מנוחות נדפס כמה שנים לאחר פטירתו על ידי בנו הרב סענדר ז"ל. הספר בא לחזק ידים כשלות בני דורו במאורעות התקופה ההוא, כאשר יד יזים קצצו בנטיעת כרם בית ישראל, ורבינו בנועם עטו השתדל להאהיב ולהלהיב היופי של הדרך ישראל סבא, מסורת ישראל, מנהגי ישראל, ודברי גדולי הדורות, על קהילות ישראל. ה"ה דברי פי חכם חן ושפתיים יושק, עיקר ספר נחמד הלזו - שמיסודים על "מוסר השכל תוכחת חיים אמרות טהורות"⁸ - כולל ד' חלקים, [כל חלק מחולק לכמה פרקים], רוח קדים, רוח הים¹⁰, רוח הדעת¹¹, רוח יראת השם¹². בסופו כלל בנו המביא לדפוס עוד ד' מאמרי חכמה - מאמרים אלו על אף היותם חלק קטן מהספר נתפרסמו יותר מהספר כולו - בענין הגדת חז"ל ונבואה, בעניני גלגלים ורקיעים¹³, בעניני נחשים

¹ הגה"ק רבי אברהם שאג זצ"ל בהסכמה על ספר "בציר אליעזר" מרבינו זצ"ל.

² בהסכמה על ספרו של רבינו הנ"ל.

³ שם.

⁴ גם חיבר ספרו משבצות זהב בתפארת המליצה.

⁵ עוד בימי נעוריו היה גר רבינו בעיר סערדהעל והיה מעומד לשרת ברבנות עיר זו עוד לפני הגה"ק מהר"י אסאד זצוק"ל, אז כתב לו רבו החת"ס מכתב בתוכחה מגולה ואהבה מוסתרת שלא לעמוד במקום הגאון הנ"ל.

⁶ אב"ד טרעביטש חכם וחוקר מתלמידי החת"ס ומחבר פירש מקור חיים על ספר עקידת יצחק מהגה"ק רבי יצחק ערמא זצ"ל. כתב כל זה בהסכמה על ספר הנ"ל.

⁷ בנו הג' בהקדמת ספרו בציר אליעזר כ' "הנה יש אתנו קונטרסותיו על רוב סוגיות הש"ס בסדר מועד נשים ונזיקין וכו' פסקים ושו"ת ובחי' הגדה יש אתנו כמה קונטרסים על ה' חומשי התורה על חמש מגילות על פרקי אבות ועל מקומות רבות בספרי תנ"ך" ועוד ועוד.

⁸ מתוך דברי מרן השבט סופר זצ"ל בהסכמתו.

⁹ קורות הדורות, והשתלשלות תורה שבעל פה, תלמיד בבלי ותלמוד ירושלמי.

¹⁰ העמקה במצב דורו - מעלותיו, וכחותיו, וגם חסרונותיו.

¹¹ מאמר מקיף אודות היופי שבמנהגי ישראל, וצורת בית הכנסת, לידבק במסורת ישראל. וכן דרך בהבנת אגדות חז"ל.

¹² כשמו כן הוא, מאמר להלהיב הלבבות ליראת השם, העתקו ממנו פרק א' להלן.

¹³ מאמר זו מוסד בעיקר על גניזת אי דעת "קפרניקס" - [שיטה זו בקצרה: תפיסת העולם הן בעם היהודי והן באומות העולם היתה שכדור העולם עומד באמצע מערכת גרמי השמים והשמש סובבת אותו, החכם "קופרניקוס" חידש שהארץ סובבת את השמש והשמש לעולם עומדת] - הוא נגד דעת חז"ל. ורבינו יוצא לאורך ולרוחב להוכיח דשיטה זו אינה מנוגד לדעת תורה.

רבינו מקדים מאמר זה בדברים יסודיים ז"ל: בהגדות המדברים מהרקיעים והגלגלים וממהלך הכוכבים ומזלות, הנה המה לא נתנו לדורש רבים כמ"ש חז"ל במשנה רפ"ב דחגיגה, גם אין יוצא מהם תועלת מוסרי לההמון על פי הרוב, זולת במקומות מועטות ובמעט הדבור בהם, להעיר לב ההמון על מה רבו מעשי ד' וכו' גם חז"ל דברו בהם בקצור ובהעלם וברמז למשכילים, גם בקצת מקומות לא נודעו לנו היטב מובני לשונות החכמה שהשתמשו בהם חז"ל בימיהם בחכמה זו. ובאתי בזה אודות הדעה שנתפשטה בזמננו כמעט בכל העולם מעמידת השמש והיקף תנועות כדור הארץ, לראות בזה

אם נמצא התנגדות לדעה זו בתוה"ק ולא תבוא בקהל ה' או אם לא נמצא לה התנגדות בתוה"ק וכו' עכ"ל.

לציין דהגם שבדורו ובדור שלפניו רבינו היה גדולי ישראל שאמרו ששיטה זו הוא נגד התורה ביניהם ידוע דברי הגאון רבי ר' יהונתן זצוק"ל [בספרו יערות דבש חלק א' דרוש ד], שכתב בזה"ל "ועבור זה נתטפשו הרבה מתוכנ' קופרניקוס וסייעתו באמרום שהארץ מסבב אבל שקר נחלו והאמת עד לעצמם כי הארץ לעולם עומדת". אבל החת"ס כתב [בשו"ת חת"ס קובץ תשובות סי' כו] "מכל מקום אין בידי לדחות קופרניקוס ולא צד שכנגדו כי ראיותיהם עצומות משני הצדדים".

והראוני שתלמיד אחר שיצא מבית גדול זו מרן החת"ס - ה"ה הגאון רבי ישראל דוד יפה מרגילות שלינגר זצ"ל [בספרו יפה לקץ דף ח ע"א] כתב בשם רבו בזה"ל "והי' לאדמו"ר הגאון תמיד מענה הזאת בפיו לאמרו: קפרניקוס אשר כל תכליתו רק היה לחקור במסילת הכוכבים וכדומה, ובחכמות אשר תחת השמש לכן לא מצא תכלית לארץ, מדוע תסבב אותה השמש ותשמש אותה, ולא כן אנתנו ב"י עסקנו בתורה, אשר היא למעלה מן השמש, ונכון לנו אשר השמש תאיר את הארץ ולא בשביל הארץ, זולת עבור יושבי העוסקים בדברי' שהם למעלה מן השמש" עכ"ל.

וכשפים, בעיניי שדים ורוחות¹⁴. הספר הזה נדפס רק פעם אחת בשנת תרמ"ד, מעוטרת עם הסכמות של בעל השבט סופר זצ"ל, והגה"צ רבי אהרן שמואל אסאד זצ"ל ובית דינו, והגה"צ רבי ליפמאן שטיין זצ"ל שעוד כתב הסכמה לספר זו בחיי רבינו. מי יותן שידיפסו ספר יקר זו עוד הפעם.

מדברי תורתו

בן אדם! ראה האלוקים נתן לך מורה צדק לנחותך במעגלי ההצלחה האמתית היא התורה הזאת ואתה עוין אותה ומבקש רעתה והיא אהבתך החפצה באשרך, מרדפת אמרי נועם לך, שמור מצוותי וחייה, ואתה איש ריב ומדון לה ותמיד חרבך על ירך להלחם אתה קשתך בידך תחליף חליפות וצבא עמך לערוך תמיד מערכה נגדה להפילה ולהרסה ולקבור גם הצלחתך תחת מעי מפלתה.

הגידה נא לי אחי את שאהבה נפשי מדוע אתה עוין את התורה והמצוה הזאת ותתנכל עליה תמיד מה עול מצאת בה כי חפצת לשנות את דרכה ולעוול פניה בת קל חי, תורתנו הקדושה אור עולם, מקדם קדמתה הלכו גויים לאורך, ולאומים לנוגה זרחך, גברת האמונה האלקית מקור קודש ממעיני ישועתי, תמיד שאבו עמים רבים אמונה ודעת ושימו בכליהם, מגיני עדנך לקטו מר ואוהלות, ומכרמי חמדתך פרי מגדים תמיד קטפו ויטמינו בצקלוניהם, ועתה מהר בניך מהרסיך לתתך שפחה לשפחותיך, הלא על זאת תרגז הארץ ותרעד ממקומו על בן כי יפשה ועל שפחה כי תירוש גברתה על מה זה ולמה תזרע את כרמך כרם ד' צבאות כלאים וזמרות זר תטענו.

אם למצוא בזה חן וחסד בעיני המלכים שרים ולאומים אשר אתה יושב בקרבה, היתכן בגוד האלוקים חיים ומלך עולם למען מצוא חסד בעיני

אנוש תולעה ובן אדם חציר יתן למכור הצלחה נפשיית ונצחיית בעד הצלחה זמניית בין לילה היתת ובין לילה אבדה.

אחי ראה נא אבותך ואבות אבותך התהלכו לפני ד' אלקי אבותם באמת ובתמים את ד' עבדו באמת ואת מצוותיו שמרו בתמים ואת תורתו אהבו באמונה ובה חיו ובה השכילו וממנהגי אבותיהם הטובים לא סרו לא החליפום ולא המירו, הכי לא מצאו גם המה חן וחסד בעיני המלכים ושרים? האם לא גברו חיל כהצלחה ועושר וכבוד ויקר כמוך? ועתה אשר מצוות ד' אלוקיך זנחת ובתורתו מאסת ואת עמך נטשת וממנהגי אבותיך הטובים סרת החלפת והמרת הימים הטובים האלה מהראשונים, החדל האביון מקרב הארץ בימיך? השמנת עבית בהצלחה ועושר כבוד ויקר יותר מאבותיך? ומי יודע אם לא ירדת עשר מעלת אחורנית בהצלחה וכבוד ובמנוחת נפשך מעת הכעיסך את ד'. קרא נא הדורות מראש והתבוננת שנות עולמים למאחור שנות מאות ואלפים מזדורות מלפנינו עד זמן הנשיאים וראשי גליות ואחורנית עד מלך מלכי צדק החשמונאים בימי בית שני ועוד אחורנית עד מלך מלכי צדק יחזקיהו ואסא שלמה ודוד בימי בית ראשון ועיניך תחזינה כי תמיד לרגל עבדם את ד' ושמרם מצוותיו ושמעם לתורתו כן גברו חיל בעושר והצלחה כבוד ויקר ויהי לשם ולתהלה לכל מלכי ולאומי הארץ.

או אולי בור כרה לך יצרך להפילך משמים ארץ תחתית לחיות חיי השלחה וההפקר, ופתך לבך לפרקו עול לנתק מוסרות כפי אשר יהיה לאל ידך, חלילה! הס מלהזכיר מוקצה מדעתי ורוחק מכליותי מחשבות פגולים כאלו על עם ד' ההמיר גוי אלוקים? אף כי בן קל חי.

ורעה עוד מזה בהיותך מצודד בחרמך נפשות נקיים לירות במו אופל לישרי לב אשר לבם נכון בטוח בד' ובתורתו, היושבים לבטח במנוחת שאננות על משמרת הדת הקדושה וקיום מצוותיה,

יהיה כולו רק ספר קטן הכמות מאוד מחזיק דפים מעטים. וצינו שכבר רמז החת"ס לדעתו בזה, בשו"ת חת"ס ח"ו סי נ"ט ש"דבר גדול דיבר הנביא [ה"ה היעב"ץ] בזה הלא ישתוממו כל רואיו" [עיין "פניני הלכה" שבמהדורת מתיבתא עוז והדר עירובין דף נא]. אבל מן הצורך להדגיש שהיעב"ץ בעצמו היה בעל מקובל גדול וכבר אמר פעם החת"ס על הספר בן יוחאי שכתב מהר"ם קונין [שכתב להפריך טענותיו של היעב"ץ על קדמות הזוהר הק"ן], כמו שהביא בשמו בספר מנחם ציון ממה "ששמעתי

ואתה דוב אורב להם ארי במסתרים לסבכם בסבך האמונות והדעות, ולספק עליהם אמונתם ברשתות טמנת להם בפוך ובקולמוסך ובמקום שתילי עדן להפרות אשכולות מרורות למו, טורף נפשו! הזאת חשבת לאהבת רעים ואהבת לרעך כמוך להוריד גם רעך אתך לבאר שחת כמוך?

הגידה נא לי ידידי אחי שאהבך נפשו איזו הדרך ישכון אור מנוחת נפשך בבוא עת פקודתך ולהתצב לפני האדון ד' צבאות כדרך כל הארץ, עת כבקרת רועה עדרו יעבור האדם לפניו במחשבתו על ימי חלדו וחשב עם קונוה על כל אשר בעיתות חיתו פעל בתבל ארצה, התנוח נפשך? התשקטנה סרעפותיך? כי יקום קל במשפט יבא האלוקים על כל מעשה האדם אשר פעל ותקן בארץ, איזה אמרים תשיב לו? כי ישאלך לבך אז לאמור מה עשית פה ומה תיקנת לטובת הכלל בארץ בה חצבת לך קבר? מי יודע אם לא תתחרט ונחם על עפר ואפר? ובראותך כי אין לאל ידך להשיב את אשר כבר נעשה מי יודע אם לא כשוד משדי פחד פתאום יבהלך ורוח הנחמה והבהלה כשעירים צירים בדמיון יתרוצצו? אם לא מרורות פתנים סגור לבך יקרע ותלך בלא חמדה ובאפס תקוה ח"ו?

אי לזאת אחי השמר לך ושמור נפשך מאוד לבלי חלץ אבני קודש וקרקר קירות בית האמונה, בית האלקים על מכונו, וארמון על משפטו ישב בנוי על תלו על מכונו ומנוחתו, כאשר מקדם קדמתה הכינה וגם חקרה הבורא ית"ש, ויאמר לאדם הסכן נא עמו ושלם בהם תבואתך טובה בתבל הזה וחיי נצח בעולם הנשמות. עכלה"ק. (רוח יראת השם – פרק א')

מאדמו"ר מהרש"ס אבדפ"ק קראקא זצ"ל ששמע מאביו הגאון בעל שו"ת חת"ס שאמר בזה"ל זהו אחד מן הדברים מהופכין שראיתי בעולם, דיותר היה ראוי דספר המטפחת יצא מתחת ידי הר"מ קונין והספר בן יוחאי יצא מתחת"י הגאון המקובל יעב"ץ". ולסיומא דמילתא נעתיק מה שאמר החת"ס אודות תורת הסוד בכלליות מובא בחוט המשולש (עמוד קכ"ט) "מי שכופר בנגלה על נסתר כופר בנסתר על נגלה".